

Η ΚΑΥΣΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ *

Ἡ καύση, ὅπως καὶ ἡ ταφή τῶν νεκρῶν, δὲν ἔχει μόνο πρακτικό, ἀλλὰ καὶ βαθὺ συμβολικὸ χαρακτήρα. Ἀντίστοιχα ἢ προτίμηση τῆς καύσεως ἢ τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν δὲν περιορίζεται στὸ ἐπίπεδο τῆς πρακτικῆς καὶ τῆς λογικῆς, ἀλλὰ ἀνάγεται στὸ βαθύτερο εἶναι τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου· ἀνάγεται στὴν στάση του ἀπέναντι στὸ ὀξύτερο ὀριακὸ φαινόμενο τῆς ὑπάρξεώς του, τὸν θάνατο. Καὶ τὸ νόημα ποὺ προσδίδει ὁ ἀνθρώπος στὸν θάνατο ἀποτυπώνεται στὴν μία ἢ τὴν ἄλλη προτίμησή του.

Καύση
καὶ ταφή

Γίνεται λοιπὸν φανερὸ ὅτι καὶ ἡ ταφή τῶν νεκρῶν, μολονότι δὲν ἀποτελεῖ δογματικὸ θέμα μὲ τὴν ἔννοια τοῦ προσδιορισμοῦ του μὲ κάποιον δογματικὸ ὄρο, δὲν παύει νὰ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν χριστιανικὴ δογματικὴ διδασκαλία. Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, τὴν ὁποία ἀναμένει ἡ Ἐκκλησία, δὲν θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴν ταφή ἢ τὴν καύση τους. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ ταφή τῶν νεκρῶν δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὴν προσδοκία τῆς ἀναστάσεως. Ἡ προτίμηση τῆς ταφῆς καὶ ἡ ἀπόρριψη τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν συνυφαίνονται μὲ τὴν ὅλη διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸν ἀνθρώπο καὶ τὸν σκοπὸ τῆς ὑπάρξεώς του.

Ἡ σχέση με
τὴν ἀνάσταση

Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀποστρέφεται τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ τιμᾶ. Ὁ ἀνθρώπος εἰκονίζει τὸν Θεὸ ὄχι μόνο ὡς ψυχὴ ἀλλὰ καὶ ὡς σῶμα. Καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ δεχθεῖ μέσα του αὐτὸν ποὺ εἰκονίζει, δηλαδὴ τὸν Θεό. Ὅλα τὰ ἄλλα ὑποτάσσονται καὶ ἐντάσσονται στὸν σκοπὸ αὐτόν. Ἄν καὶ ἡ καύση τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου συμβαίνει νὰ ὑπηρετεῖ αὐτὸν τὸν σκοπὸ, γίνεται ὄχι μόνο ἀποδεκτὴ

Ἡ πρόταξη
τοῦ σκοποῦ

* Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Χριστιανικὴ ἠθική*, τόμ. 2, ἔκδ. Ἰ.Μ.Μ. Βατοπαιδίου, Ἅγιον Ὄρος 2015.

ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμητή. Ἔτσι οἱ Χριστιανοὶ ποὺ καταδικάζονταν στὸν διὰ πυρᾶς θάνατο δὲν τὸν ἀπέφευγαν, ἀλλὰ τὸν ὑπέμεναν προσβλέποντας στὴν ἔνωσή τους μὲ τὸν Χριστό¹.

Τιμὴ πρὸς
τὸ σῶμα

Ἀποστροφὴ πρὸς τὸ σῶμα παρατηρεῖται στὶς ἀνατολικὲς θρησκείες καὶ τὴν εἰδωλολατρία. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία τὸ ἀνθρώπινο σῶμα εἶναι ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος²· εἶναι ἡ ζωντανὴ Ἐκκλησία, μέσα στὴν ὁποία καλεῖται νὰ λατρεύσει ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεό. Καὶ οἱ Ἅγιοι ποὺ λάτρευσαν ἀληθινὰ τὸν Θεό, θεμελιώνουν μὲ τὰ λείψανά τους τὶς κτιστὲς Ἐκκλησίες, ὅπου λειτουργοῦνται οἱ πιστοί. Γι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ τὰ διατηρεῖ ὡς πολύτιμους θησαυρούς. Ἡ καύση τῶν νεκρῶν εἶναι φυσικὸ νὰ συνεπάγεται καὶ καύση ἱερῶν λειψάνων. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιπτώσεις αὐτὲς κάθε ἀνθρώπινο λείψανο ἔχει τὴν ἱερότητά του.

Ὅπου τὸ νεκρὸ σῶμα θεωρεῖται ὡς λείψανο, ὡς σεβαστὸ δηλαδὴ κατάλοιπο τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, εἶναι φυσικὸ νὰ τιμᾶται. Ἐκεῖ καὶ ἡ ταφὴ ἢ στὴν συνέχεια ἡ διατήρηση τῶν ὀστέων εἶναι ἱερή. Ἄλλωστε γνωρίζουμε σήμερα ὅτι καὶ τὰ ξερὰ ὀστά διατηροῦν ζωντανὴ τὴν βιολογικὴ ταυτότητα τοῦ νεκροῦ, ὄχι ὅμως ἡ στάχτη. Ὅπου ὅμως τὸ νεκρὸ ἀνθρώπινο σῶμα ἀντιμετωπίζεται ὡς μακάβριο πτώμα, εἶναι φυσικὸ νὰ ἐπιδιώκεται ἡ ἐξαφάνισή του. Δὲν διακρίνονται σύμβολα, ἀλλὰ φυσικὰ ἀντικείμενα μὲ χρηστικὴ ἢ καὶ χρηματιστικὴ ἀξία. Μὲ τὰ προβλήματα μάλιστα τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων θεωρεῖται συνήθως λογικότερη καὶ πρακτικότερη ἡ καύση τῶν νεκρῶν.

Ἀποφυγὴ
τῆς καύσεως

Ἡ ταφὴ τῶν νεκρῶν δὲν εἶναι κάποια τυπικὴ μόνο πράξη, ἀλλὰ ἔχει καὶ βαθύτερο νόημα, ὄχι μόνο ψυχολογικὸ

1. Ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας γράφει: «Πῦρ καὶ σταυρὸς θηρίων τε συστάσεις... ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω». Πρὸς Ρωμαίους 5,3.

2. Βλ. Α' Κορ. 6,19.

ἀλλὰ καὶ ὄντολογικό· εἶναι ἱερὴ πράξις. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν διατήρηση τῶν ὀστέων. Ἀντίθετα ἡ καύση τῶν νεκρῶν συνιστᾶ βίαιη καὶ εἰκονοκλαστικὴ πράξις, ἐφόσον πλήττει τὸν «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» πλασμένο ἄνθρωπο. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἐπιδοκιμάζει τὴν τιμὴ ποὺ γίνεται κατὰ τὴν ἐβραϊκὴ παράδοση στὸ νεκρὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Ὅταν ἡ Μαρία ἄλειψε μὲ ἀκριβὸ μύρο τὰ πόδια του καὶ ὁ Ἰούδας δυσανασχέτησε λέγοντας ὅτι τὸ μύρο αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ πουληθεῖ καὶ τὸ ἀντίτιμό του νὰ δοθεῖ στοὺς φτωχοὺς, ἐκεῖνος εἶπε: «Ἄφες αὐτήν, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τηρήρηκεν αὐτό»³. Ἀλλὰ καὶ περιπτώσεις θανάτων, ποὺ ἀναφέρονται στὴν Ἁγία Γραφή, συνδέονται μὲ ταφή. Σὲ ὁλόκληρη τέλος τὴν ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τῆς ἀδιαίρετης Χριστιανοσύνης ἡ καύση τῶν νεκρῶν ἀντιμετωπίζεται ὡς εἰδωλολατρικὴ συνήθεια καὶ θεωρεῖται ὡς ἀποκρουστικὴ πράξις. Εἰδικότερα ὁ διὰ πυρᾶς θάνατος συνδέεται στὴν *Παλαιὰ Διαθήκη* μὲ εἰδεχθῆ ἐγκλήματα⁴, ἐνῶ στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μόνο διώκτες τῆς κατέφευγαν στὴν ἀποτέφρωση τῶν σωμάτων τῶν Χριστιανῶν, γιὰ νὰ ἐξαφανίσουν τὴν μνήμη τους καὶ νὰ πλήξουν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεώς τους⁵. Κατὰ τοὺς νεώτερους μάλιστα χρόνους ἡ καύση τῶν νεκρῶν ἐφαρμόσθηκε γιὰ ὀρισμένους ὡς κάποια μορφὴ ἐξαγνισμοῦ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν παρουσία τους⁶.

Ἡ θέληση γιὰ τὴν ἐξαφάνιση ἢ τὴν διατήρηση τοῦ νεκροῦ σώματος στὸν τάφο συνδέεται ἄμεσα καὶ μὲ τὴν ὅλη

Σχέση μὲ τὸν θάνατο

3. 3. Ἰω. 12,7.

4. Βλ. π.χ. *Γέν.* 38,24. *Λευϊτ.* 20,14.21,9.

5. Βλ. Εὐσεβίου Καισαρείας, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία* 5,1,62-63.

6. Περισσότερα γιὰ τὴν καύση τῶν νεκρῶν καὶ τὴν θέση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντί της βλ. *Ταφή ἢ καύση τῶν νεκρῶν. Πρακτικὰ ἡμερίδος «Ἡ καύση τῶν νεκρῶν»*, ἔκδ. Κλάδου Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 2000. Ἐ. Δουνδουλᾶκη, *Ἡ καύση τῶν νεκρῶν στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, Θεσσαλονίκη 2003.

τοποθέτηση του ανθρώπου απέναντι στον θάνατο. Όταν κάποιος επιθυμεί να λησμονήσει τον θάνατο, είναι φυσικό να θέλει να εξαφανίσει καθετί που συνδέεται με αυτόν ή τον υπενθυμίζει. Και σε αυτό ενισχύεται και θωρακίζεται από τα σχετικά συστήματα της σύγχρονης κοινωνίας. Όλα βοηθούν στην αποσιώπηση του θανάτου. Μέσα στο κλίμα αυτό είναι φυσικό να επιδιώκεται και η εξαφάνιση του νεκρού ανθρώπινου σώματος. Η ταφή στο μνήμα διατηρεί την μνήμη όχι μόνο του νεκρού αλλά και του θανάτου. Και για να διατηρεί κάποιος την μνήμη αυτή, χωρίς να ταλαιπωρείται ψυχικά, χρειάζεται να πιστεύει στην νίκη έναντι του θανάτου. Ο Χριστιανός πιστεύει στην νίκη αυτήν και περιμένει την ανάσταση, που αφορά ολόκληρη την ψυχοσωματική του υπόσταση⁷. Όταν υπάρχει η πίστη ή ακριβέστερα η προσδοκία αυτή, τότε και η στάση απέναντι στον θάνατο και το νεκρό ανθρώπινο σώμα είναι ανάλογη. Και η στάση αυτή εμπνέει το ήθος που καλλιεργήθηκε επί αιώνες στον ορθόδοξο κόσμο, ενώ η καύση εισάγει νέο ήθος.

Πρόκληση
αίσθήματος
και ήθους

Η καύση των νεκρών δεν προσβάλλει άμεσα το δόγμα της αναστάσεως. Προσβάλλει όμως το αίσθημα και το ήθος που καλλιεργεί το δόγμα αυτό. Αποχωρίζεται από αυτά και έρχεται σε αντίθεσή τους. Παραμορφώνει την προοπτική και την προσδοκία της Έκκλησίας για τον άνθρωπο. Έτσι θίγεται και το δόγμα, γιατί αυτό είναι οργανικά ένωμένο με το ήθος και την ζωή της Έκκλησίας. Στον έλληνικό μάλιστα χώρο, όπου η καύση των νεκρών δεν ήταν άγνωστη κατά την προχριστιανική περίοδο, καθιερώθηκε από την Έκκλησία και διατηρήθηκε στην συνέχεια ως αυτονόητη ή ταφή, που ήδη από τον Απόστολο Παύλο παραλληλίζεται με την σπορά του κόκκου του σιταριού και συνδέεται με

7. «Δεί γάρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν». Α' Κορ. 15,53.

τὴν προσδοκία τῆς καινούργιας ζωῆς⁸. Ὄταν σβήνει ἡ προσδοκία αὐτή, χάνει καὶ ἡ ταφή τὴν συμβολικὴ διάστασή της.

Τὸ αἶσθημα καὶ τὸ ἦθος κάθε λαοῦ ἀπέναντι στοὺς νεκροὺς ἀποτυπώνεται καὶ στὴν γλῶσσα του. Καὶ ἡ ἀποτύπωση αὐτὴ ἔχει ἰδιαίτερη σπουδαιότητα, γιατί διατηρεῖται ζωντανὴ στὴν καθημερινὴ ζωὴ. Στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁ νεκρὸς χαρακτηρίζεται ὡς κεκοιμημένος καὶ τὸ νεκροταφεῖο ὡς κοιμητήριον. Ποτὲ δὲν σκέφτεται κάποιος νὰ κάψει αὐτόν, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχει τὸ αἶσθημα ὅτι κοιμᾶται, ἐκτὸς ἂν τὸν μισεῖ θανάσιμα. Ἐπιπλέον ὁ νεκρὸς ὀνομάζεται συγχωρημένος. Καὶ τὸ ρῆμα «πεθαίνω» ἔχει ὡς συνώνυμό του τὸ «συγχωροῦμαι». Ἡ συγχώρηση ἀποτελεῖ μεγαλειώδη σύνθεση αἰσθήματος καὶ ἦθους. Ἦθους, γιατί συμφιλιώνει αὐτόν ποὺ συγχωρεῖ μὲ αὐτόν ποὺ συγχωρεῖται. Καὶ αἰσθήματος, γιατί αὐτὸς ποὺ συγχωρεῖται φιλοξενεῖται στὸν χώρο τῆς προσωπικῆς ζωῆς αὐτοῦ ποὺ συγχωρεῖ· παραμένει στὴν μνήμη του. Γίνονται γι' αὐτόν μνημόσυνα, καὶ μάλιστα σὲ τακτὰ χρονικὰ διαστήματα, ποὺ συνδέονται παραδοσιακὰ μὲ τὶς διάφορες φάσεις ἀλλοιώσεως τοῦ σώματός του. Ὁ τάφος εἶναι μνήμα, δηλαδὴ τόπος μνήμης καὶ μνημικῆς κοινωνίας γιὰ ὅσους ἀγάπησαν καὶ συγχώρησαν τὸν νεκρό. Ἔτσι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει ὁ κεκοιμημένος ὡς «συγχωρημένος».

Ὄταν ὑπάρχει τὸ αἶσθημα καὶ τὸ ἦθος αὐτό, δὲν προβάλλεται θέμα χωροταξικοῦ ἀδιεξόδου γιὰ τὴν ταφή τῶν νεκρῶν, ὅπως δὲν προβάλλεται τέτοιο θέμα, ὅταν χρειάζεται νὰ καλυφθοῦν ἄλλες ζωτικὲς ἀνάγκες τῆς κοινωνίας. Παντοῦ ὑπάρχουν χώροι ἐκτὸς κατοικημένων περιοχῶν, ὅπου μποροῦν νὰ φιλοξενηθοῦν τὰ σώματα τῶν νεκρῶν ὄχι μόνο γιὰ μία τριετία, ὅπως συνηθίζεται στὴν ὀρθόδοξη παράδοση, ἀλλὰ καὶ μονιμότερα. Ἡ αἶσθησις τῆς ἀνάγκης νὰ διατηρηθεῖ ζωντανὴ ἡ μνήμη τῶν νεκρῶν βρῖσκει τοὺς τό-

Ἡ ἀποτύπωση
στὴν γλῶσσα

Χωροταξικοὶ
προβληματισμοὶ

8. Βλ. Α' Κορ. 15,36-37.

πους και τούς τρόπους για την ικανοποίησή της. Ἡ μνήμη τῶν νεκρῶν θυμίζει τὶς ρίζες, τὴν παράδοση, ἀλλὰ καὶ τὸ χρέος τῶν ζωντανῶν ἀπέναντί τους. Ἡ λήθη τῶν νεκρῶν ἀφήνει μετέωρη τὴν κοινωνία τῶν ζωντανῶν. Ὅποιαδήποτε κοινωνία, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρη ἡ ζωὴ εἶναι ἀδιανόητη χωρὶς τοὺς νεκρούς. Ἡ γλώσσα, ἡ θρησκεία, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα, ὁ πολιτισμὸς κληροδοτοῦνται ἀπὸ αὐτούς. Ἡ ἀποτέφρωσή τους δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀντανακλᾶται καὶ σὲ ὅσα αὐτοὶ κληροδοτοῦν. Ἀξίζει μάλιστα νὰ προσεχθεῖ ὅτι ἡ κατάσταση τῶν κοιμητηρίων στίς διάφορες περιοχὲς καθρεφτίζει τὴν κατάσταση τῆς κοινωνίας τῶν κατοίκων τους. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὀργανώνεται ἡ κοινωνία τῶν ζωντανῶν ἀποτυπώνεται καὶ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐκδηλώνεται ἡ φροντίδα τους γιὰ τοὺς νεκρούς.

Μόλυνση τοῦ
περιβάλλοντος

Οἱ ὑπέρμαχοι τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν ἐπικαλοῦνται συχνὰ περιβαλλοντικούς λόγους γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς θέσεώς τους. Ἡ μόλυνση ὅμως τοῦ περιβάλλοντος ὄχι μόνο δὲν περιορίζεται, ἀλλὰ καὶ ἐπιβαρύνεται βάνουσα μὲ τὴν καύση τῶν νεκρῶν. Ἡ μόλυνση ποὺ προκαλοῦν τὰ κρεματόρια δὲν δημιουργεῖται μόνο ἀπὸ τὰ σώματα ποὺ ἀποτεφρώνονται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν ἀποτέφρωση. Ἀντιθέτως ἡ ταφὴ ἐντάσσεται στὸν φυσιολογικὸ κύκλο τῆς ζωῆς, ποὺ ἀπὸ τὴν φυσικὴ ἀποσύνθεση συνθέτει νέες μορφὲς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν γῆ, καὶ ἐπιστρέφει στὴν γῆ «ἐξ ἧς ἐλήφθη»⁹.

Μὲ τὴν ταφὴ τοῦ ἀνθρώπου ὁ θάνατος γίνεται ἀπαρχὴ νέας ζωῆς ὄχι μόνο σὲ μεταφυσικό, ἀλλὰ καὶ σὲ καθαρῶς φυσικό ἐπίπεδο. Ὅπως εὐστοχα παρατηρήθηκε, «ἂν κάποιος δὲν θέλουν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν θρησκευτικὴ ἐπιταγὴ (γιὰ τὴν ταφὴ τῶν νεκρῶν), ἄς ἀποποιηθοῦν τὴν ἐξόδιο ἀκολουθία, ἀλλὰ ἄς σεβαστοῦν ἐπιτέλους τὴν φύση καὶ

9. Βλ. Γέν. 3.19.

τοὺς μηχανισμούς της ποὺ διατήρησαν τὴν ζωὴ σὲ αὐτὸν τὸν πλανήτη γιὰ ἑκατομμύρια χρόνια καὶ θὰ συνεχίσουν νὰ τὸ κάνουν, ἂν ὁ ἄνθρωπος τοὺς κατανοήσει καὶ τοὺς σεβαστεῖ»¹⁰.

Ἡ ἐπίκληση ἐξάλλου τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων γιὰ τὴν διεκδίκηση τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν σωμάτων εἶναι πολὺ ἀμφισβητήσιμη. Καταρχὴν παραθεωρεῖ τὴν ἀναμφισβήτητη ἀλήθεια ὅτι ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὸ σῶμα του, ὅπως καὶ ὀλόκληρο τὸ εἶναι του, «δεδανεισμένον». Ἄν κάποιος δὲν ἀναγνωρίζει ὡς δανειοδότη του τὸν Θεό, ὀφείλει νὰ ἀναγνωρίσει τουλάχιστο τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς προγόνους του. Συνεπῶς καὶ ἡ καύση τοῦ σώματός του δὲν ἀποτελεῖ μόνο ἀτομικὴ του ὑπόθεση, ἀλλὰ συνδέεται καὶ μὲ ἄλλα πρόσωπα, ζωντανὰ ἢ πεθαμένα.

Παράχρηση
ἀτομικοῦ
δικαιώματος

Μπορεῖ κάποιος νὰ ζητήσει νὰ καεῖ μετὰ τὸν θάνατό του. Ἡ καύση του ὅμως θὰ πραγματοποιηθεῖ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ θὰ βρίσκονται στὴν ζωὴ. Καὶ αὐτοὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ –καὶ στὸν ὀρθόδοξο κόσμο σχεδὸν βέβαιο– νὰ ἔχουν ἀντιλήψεις ποὺ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐπιθυμία του. Πῶς λοιπὸν θὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἐκλιπόντος; Καὶ κατὰ πόσο ἡ ἀτομικὴ ἐπιθυμία ἐκείνου, ποὺ ἐδῶ ἐκφράζει μία ἀποκλίνουσα τοποθέτηση, δὲν παραβιάζει τὴν ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως ἐκείνων ποὺ εἶναι τοποθετημένοι διαφορετικά;

Στὴν Ἰουστινιάνεια κωδικοποίηση ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθο παράδειγμα. Ἐνας Ρωμαῖος πολίτης κατέστησε κάποιον κληρονόμο του μὲ τὸν ὄρο νὰ ρίξει τὸ λείψανό του στὴν θάλασσα. Ὁ κληρονόμος ἀρνήθηκε νὰ τὸ ρίξει στὴν θάλασσα καὶ τὸ ἐνταφίασε. Τότε ἐγέρθηκε θέμα διεκδικήσεως τῆς κληρονομιάς μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ὁ ἀποδέκτης δὲν τήρησε τὴν διαθήκη, ὅσον ἀφορᾷ τὸ λείψανο τοῦ διαθέτου. Τὸ δικα-

Νομικὴ
προσέγγιση

10. 11. Daoutop@agro.auth.gr

στήριο θεώρησε τὴν πράξη τῆς ἀπορρίψεως στὴν θάλασσα ὡς ἀνήθικη καὶ τὴν μὴ συμμόρφωση τοῦ κληρονόμου ὡς ἐπαινετὴ ἐνέργεια, ποὺ συνάδει μὲ τὰ χρηστὰ ἤθη¹¹.

Ἐκκλησιαστικὴ
τοποθέτηση

Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐπιβάλλει τὴν πίστη καὶ τὶς τελετές της σὲ ὅσους εἶναι ξένοι πρὸς αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι εἶναι ξένοι πρὸς τὴν Ἐκκλησία δὲν δικαιοῦνται νὰ ἀπαιτοῦν ἀπὸ αὐτήν νὰ εὐλογεῖ τὶς αὐθαίρετες ἐπιλογές τους. Ἡ καύση τοῦ νεκροῦ σώματος μπορεῖ νὰ ἐπιλεγεῖ ἐλεύθερα, ὅταν μάλιστα ἐκφράζει κάποια συλλογικὴ συνείδηση, ὅχι ὅμως καὶ νὰ πραγματοποιηθεῖ ὡς ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστικὴ πράξη. Θὰ μπορούσε ἴσως νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν πολιτικὴ κηδεία. Ἡ στάση ὅμως τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντί της δὲν μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ἀρνητικὴ.

Πρόνοια
γιὰ τὰ ὀστὰ

Σχετικὴ πρόνοια μάλιστα χρειάζεται νὰ ληφθεῖ καὶ γιὰ τὴν περαιτέρω μεταχείριση τῶν ἀνακομιζόμενων ὀστῶν τῶν κοιμητηρίων. Ὑπάρχει βέβαια ἡ παραδοσιακὴ φύλαξή τους στὰ ὀστεοφυλάκια τῶν κοιμητηρίων. Αὐτὴ ὅμως εἶναι περιορισμένη. Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζονται καὶ χρησιμοποιοῦνται τὰ περισσότερα ὀστὰ μετὰ τὴν ἐκταφή τους στὰ μεγάλα κυρίως ἀστικά κέντρα, εἶναι συχνὰ προκλητικὸς. Ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερα φροντίδα.

11. Βλ. Ν. Ἐμμανουηλίδη, *Τὸ δίκαιο τῆς ταφῆς στὸ Βυζάντιο*, Ἀθήνα 1989, σ. 81-2.